

תוכן העניינים

יג	פתח דבר
1	מבוא: מסע לעולמם של קצינים צברים בשנותיהם המאוחרות
1	א. דור תש"ח, קציני תש"ח
2	ב. הצבר: קווים לדיוקנו
5	ג. השירות בצה"ל
5	אומה במדים
6	המשולש המקודש: מקצועיות, מופת מוסרי, מחויבות אידיאולוגית
7	העבר הצבאי: משאב או רועץ?
8	ד. אתוס העלומים והזקן כ'אחר'
9	הנער העברי והזקן הגלותי
11	המפקד הצעיר
12	הכמיהה המערבית לנעורי נצח
13	הגבר הצעיר: מופת צברי, צבאי ומערבי
16	כששרוליק מזדקן
17	ה. בכל פעם שאנו מספרים את חיינו אנו כותבים את עצמנו מחדש
21	סיפורים וזקנה
22	ו. סיפורו של המחקר
22	מיהם קצינים בכירים מדור תש"ח ומי המספרים
24	הפגישות
26	הסיפור שלי על הסיפורים
31	מקץ שבע שנים
35	הקצינים שביקשו להזדהות

שער ראשון
צברים, גברים, אנשי צבא שהקדישו חייהם למען המולדת
תעודות הזהות הסיפוריות

39 פרק ראשון: המבוא — אני צבר

39 א. הזהויות הצבריות של ילידי הארץ

40 הפתיחה: 'אני יליד הארץ'

42 הורים אידאליים של צבר אידאלי

50 מקום צמיחתו של הצבר

52 החברות הצברי

58 עקבות ההיסטוריה בילדות ובנעורים

59 משא ומתן עם מיתוס הצבר

66 ב. הזהויות הצבריות של ילידי חו"ל

67 זהות צברית ראשונית כמעט-ילידית

70 זהות צברית נרכשת

77 זהות צברית עדיפה

86 ג. הזהות הצברית ושלילת הגלות

פרק שני: העלילה — פעילות ביטחונית לאומית כהגשמת

90 הזהות הצברית

90 א. ההתגייסות

91 פעילות ביטחונית כמימוש הזהות הצברית

92 היענות לקריאה

93 הפיכה לבוגר ולגבר

95 ב. צבריות

95 סימני היכר צבריים בעלילה

97 זהות צברית לעומת 'אחרים'

107 ג. צבאיות

107 אנשי צבא

111 המפקד העברי והמשולש המקודש

133 צבאיות נוסח תש"ח: זהות הגמונית וצעירה

- 141 ד. מוטיבציה קולקטיביסטית ונגיעה אינדיווידואליסטית
- 141 הפעילות הביטחונית: שירות ולא קריירה
- 146 הפעילות האזרחית: המשך שירות
- בין מוטיבציה קולקטיביסטית לנגיעה אינדיווידואליסטית: ייצוג
- 149 ההשכלה
- 151 הקצה האינדיווידואליסטי
- 155 היענות לקריאה ונגיעה מעדכנת
- 159 ה. גבריות
- 160 שליטה
- 193 אקטיביות ותכליתיות
- 198 סיפורים גבריים: תוכן וצורה
- 206 הגבריות של קציני תש"ח: סיפור שאינו מזדקן
- 210 פרק שלישי: ההווה — עוד מאותו דבר

שער שני

זהות לעולם, מעולם ולעולם

הבכרה הסיפורית של קציני תש"ח בזקנתם

- 221 פרק רביעי: סיפורי החיים כתעודות זהות סיפוריות
- 221 א. הסיפור מבטא זהות
- 223 ב. הסיפור אינו כל הסיפור
- 225 ג. סיפור לעולם
- 228 פרק חמישי: מנועי הבכרה הסיפורית
- 228 א. הסיפור בשירות הזהות
- 229 ב. צרכים זהותיים בזקנה
- 230 עקיבות עצמית
- 231 הערכה עצמית
- 232 נצחיות סמלית

234	פרק שישי: תוצרי הבררה הסיפורית
234	א. זהות הגמונית: אימוץ אתוס הנעורים
236	תעודות זהות חברתיות
241	ב. זהות מיתית
241	שימור הסיפור
254	מיזוג האני האישי באני הלאומי
270	ג. תרבות וייחודיות, שייכות ונפרדות
271	נפרדות וייחודיות
272	התמזגות עם הקולקטיב הלאומי; נפרדות מקולקטיבים אנושיים
274	גיבור ייחודי למען המולדת
276	אני ייחודי בתוך אנחנו ייחודי
284	נפרדות ושייכות בזהויות סיפוריות של זקנים
285	פרק שביעי: בין זהות לחוויה — הסיפור כתיקון
285	א. קשרים נרטיביים מהופכים
289	ב. זהות הרואית והיבטים של הזדקנות
292	להזדקן בלי להיות זקן
297	גבורה במקום זקנה: שתי דוגמאות מהחיים
304	ג. א-אינטגרציה — מפתח לשמירת העצמי בזקנה
308	מבט מסכם: סיפורים טובים? סיפורים מייצגים?
308	א. סיפורים טובים?
311	ב. סיפורים מייצגים?
312	זקנים צברים
320	זקנים ישראלים
322	זקנים מערביים
324	ג. 'הזדקנות מוצלחת' כמושג תרבותי
327	אפילוג
331	רשימת מקורות
350	מפתח השמות והעניינים

חיים חפר : היו זמנים

א

ואז תראה את זרועך החשופה,
ובה צלקת שהגלידה משנים,
ותחייך, את זאת הן סבתא או ריפאה,
נו, ומאז — היו זמנים, היו זמנים...

פזמון: היו זמנים...

ג

ואם תמשיך ועוד תוסיף קצת לדבר,
וגם מוסר תטיף בקול צרוד, מזקין,
פתאום, הבכור שביניהם אז יתנער
ויענה: אח, סבא, מה אתה מביין?...

ואז תדע שזהו חולי מדבק,
ואז תחשוב, אולי צודקים הם הבנים.
בשעתו הייתי גם אני צודק —
אבל עכשו? ... היו זמנים, היו זמנים...

פזמון: היו זמנים...

חיים חפר (פיינר): תחמושת קלה: פזמורים,
1949, עמ' 75-76

יבוא היום, ועוד תשב אל מול האח
וגם הגב יהיה כפוף כחטורת,
ותיזכר אז בימיך בפלמ"ח,
ותספר על זאת אגב עישון מקטרת,

ומסביב, ומסביב ישב הטף,
ואשתך, גם היא מופלגת בשנים,
תזיל דמעה ותקנח את האף,
ותיאנח: היו זמנים, היו זמנים...

פזמון: היו זמנים,
אז במשלט ישבנו,
היו זמנים,
לחמנו ואהבנו,
עכשו דבר אין להכיר —
על המשלט יושבת עיר,
אולי בזכות אותם זמנים...

ב

ותספר אזי על כיבושים וקרב,
והקטן בין הילדים יעיר בלחש:
ובכן, זה סבא שהציל את המצב,
מסבא שכזה, באמת, באמת, יש נחת...

פתח דבר

שירו המוכר של חיים חפר מייטיב לשקף את אחד הניגודים המכוננים של התרבות הישראלית: הניגוד בין אידאל הנעורים לאנטי-אידאל הֶקְנָה. השיר, שנכתב בשלהי שנות הארבעים של המאה הקודמת מתאר לכאורה גיבור יחיד: פלמחניק צעיר המדמיין עצמו כזקן. אולם דמותו מפוצלת לשני טיפוסים קוטביים: הצעיר עסוק בכיבושים וקרב, הזקן יושב אל מול האח ומעשן מקטרת; הצעיר נלחם, הזקן מטיף מוסר; הצעיר נטוע בהווה, הזקן מתרפק על העבר בנוסטלגיה. בזירה הגילית מכריע הביטול של הנכד – 'אח, סבא, מה אתה מביך' – שמתקבל בהכנעה על ידי הפלמחניק הזקן.

כישלון הפלמחניק להזדהות עם דיוקנו העתידי עשוי להיות מובן. מנקודת המבט הצעירה של המשורר ושל גיבורו הספרותי גם יחד, הוא אף מעורר חיוך. הרבה פחות מובנת והרבה יותר רצינית היא העובדה שבחלוף יותר מיובל שנים, הצברים דבקים באותם הדימויים. 'הזקנה היא כמו נכות. היא מצמקת את האדם', אומרים לי קציני תש"ח. 'זקן במדים זה כמו דגל ישראל קרוע', הם קובעים. 'כמו פרפלאג'. 'כמו דגים שנוטפים על מדים'. הם מספרים לי על חייהם בגיל 75 כמו היו חפים מכל אפיון זקנתי. כפרות של המהפכה הציונית שהציבה את הנער העברי כאנטיטזה ליהודי הגלותי הזקן, הצברים חיים היום בצל פרדוקס חריף. מי שגילמו לאורך חייהם את אתוס העלומים, צועדים היום לקראת העשורים השמיני והתשיעי של חייהם. בניגוד לשרוליק – הנער הנצחי של הקריקטוריסט קריאל גרדוש (דוש) – הם נאלצים להביט לזקנה בעיניים. מה שמסמל עבורם את המוקצה רובץ היום לפתחם. מה קורה לנערים הצברים בשנותיהם המאוחרות? כיצד הם מתמודדים עם התהום הפעורה בין זקנתם הביולוגית לבין מעגלי התוכן המגדירים את תודעתם, המושתתים כולם על מופת צעיר: צבריות, צבאיות, גבריות, קולקטיביזם וערכים מערביים? האם הלוחמים הנועזים של אז אכן יושבים היום אל מול האח, מתנחמים בסיפורים על כיבושים וקרב ומקבלים את עליונותו של הדור הצעיר?

במחקר המתואר בספר זה ביקשתי ללמוד על האתגר הזהותי שמולו ניצב היום, בשנות חייו המאוחרות, דור תש"ח המיתולוגי, באמצעות התבוננות בסיפורי חיים של 23 קצינים צברים בכירים, מדרגת אל"ם ועד אלוף. כמשתייכים ל'גרעין הדורי' הצברי – הקבוצה המנהיגה את היחידה הדורית ומשמשת לה מודל התנהגותי (Mannheim, 1952) – זהויותיהם האישיות של קצינים אלה מייצגות במידה רבה את הזהות הדורית של הישראלים הראשונים, והראשונים להזדקן.

ברם חקר קציני תש"ח טומן בחובו ערך כללי יותר. כמי שפעלו לאורך חייהם בלב ההגמוניה, הקצינים הם סמליה המובהקים של הישראליות. זהויותיהם האישיות הן אשנב מרכזי לערכים, לאתוסים ולמיתוסים הטבועים בתרבות הישראלית, ועל כן ההקבלה ביניהן לבין הזהות הלאומית אינה מפתיעה. באלה כמו בזו מזדקק הזקן 'כאחר' דחוי ושולי שכנגדו מעוצב האידאל התרבותי. כשם שההזדקנות האישית של הקצינים הצברים לא ערערה את שלילת הזקנה הטבועה בהם, כך הדימוי העצמי של החברה הישראלית נשאר צעיר חרף הזדקנותה הדמוגרפית. בשני המקרים האתוס התרבותי חזק מעובדות החיים. זהויותיהם של המודלים הצבריים עשויות אפוא לבאר במשהו את הניגוד הבולט בין המשקל הדמוגרפי של זקנים ישראלים – כעשירית מכלל האוכלוסייה¹ – לחולשתם החברתית. הן יכולות לחשוף את הלא-מודע הקולקטיבי שמניע אותנו כחברה להדיר מתוכנו את זקנינו. הן יכולות לשפוך אור על ההימנעות הקולקטיבית של זקנים ישראלים מלהתארגן לתבוע את זכויותיהם,² כפי שנוהגים בני גילים במדינות מערביות אחרות.

הזקנה היא הרבה יותר מתהליך ביולוגי, ולכן חיוני לחשוף את ההקשר התרבותי שבו היא מתקיימת. אף על פי כן, עד כה לא נעשתה בחינה שיטתית של הזקנה הישראלית ושל האופנים שבהם היא מגולמת בזהויות של ישראלים. בספרי אני מנסה לתרום למילוי החלל הזה באמצעות בחינת הזהויות של קבוצה ייחודית של ישראלים. עניינו של הספר איננו אפוא באישיותו של קצין זה או אחר אלא בתרבות – של החברה הישראלית ושל דור מכוונניה. מקציני תש"ח בוקנתם ביקשתי ללמוד על המגבלות ועל האפשרויות של התרבות הזו, על ה'ראוי' ועל הדחוי בה, על הלגיטימי ועל האסור.

על אף החשיבות שבחקר הזהויות האישיות של קציני תש"ח, עד כה נחקרה קבוצה זו רק מזווית מקרו-סוציולוגית. נשאלו שאלות כגון מאילו שכבות סוציו-אקונומיות-אידיאולוגיות הגיעו הקצינים (זמיר, 1979) ומהם דפוסי הקריירה השנייה שלהם (Maman & Lissak, 1996; Peri & Lissak, 1976). אפשר שלכך התכוון מיכאל, אחד הקצינים המרואיינים, כאשר אמר לי: 'אני רגיל להתראיין, אבל תמיד זה להשיב על שאלות. לא לדבר על עצמי, ככה, בסיפור על עצמי. גם כשיוצא שאני מדבר על עצמי, את זה אני לא מוציא. לא כתבתי על עצמי ולא סיפרתי על עצמי'. מיכאל מבחין בין לדבר ולספר. גם 'כשיצא' לו לדבר על עצמו, הוא לא 'הוציא'

1 מאז 1955 גדלה אוכלוסיית המדינה פי 3.9, בעוד שאוכלוסיית הקשישים (בני 65+) גדלה פי שמונה. כלומר, קצב הגידול של הקשישים היה כפול מזה של האוכלוסייה הכללית. אוכלוסיית הקשישים גדלה לא רק במספרים מוחלטים אלא גם בשיעורה מכלל האוכלוסייה, שהכפיל עצמו מאז 1955, אז היוו הקשישים 4.8% מכלל אוכלוסיית המדינה לעומת 9.9% בסוף 2006. מגמת הגידול צפויה להימשך בעתיד. על פי החלופה הבינונית לתחזית, צפוי אחוז הקשישים באוכלוסייה לעלות ל-13% בשנת 2025 (ברודסקי, שנור ובאר, 2008).

2 ההישג המרשים שנחלה מפלגת הגמלאים בבחירות האחרונות הוא כמדומה תוצר של קונסטלציה פוליטית חד-פעמית ולא ביטוי לתפנית משמעותית בזהויות של ישראלים מבוגרים ובהתנהלותם. לדין מפורט ראו ספקטור-מרזל, 2006, 27:28.

את 'זה' – את הסיפור. בלי משים עומד מיכאל על העיקרון המרכזי של התאוריה הנרטיבית שברוחה נערך המחקר המתואר בספר זה: הסיפורים (הנרטיבים) שלנו הם צוהר לזהותנו. לעצמי שלנו. בשונה ממראייניו הקודמים, אני הזמנתי את מיכאל לספר ולא רק לדבר. הקשבתי לסיפור חייו ולסיפורים של יתר הקצינים. אמנם שאלתי שאלות, אפילו רבות – על ההורים, הילדות, תנועת הנוער, השירות הביטחוני, המלחמות, הקריירה האזרחית, המשפחה, החברים, הזקנה – אך לא לפני ששמעתי סיפורי חיים ספונטניים המבטאים את האופן שבו ביקשו הקצינים להציג עצמם בפני, ובאמצעותי בפני החברה הישראלית. בהקשיבי לסיפוריהם ביקשתי להשלים את החלק החשוב ביותר בידע שלנו על אודות הקבוצה החד-פעמית הזו – קולם האישי והסובייקטיבי. רציתי לאפשר להם להיות התסריטאים והבמאים של סיפוריהם, ולא רק לשמש דמויות אילמות בסיפורים של סוציולוגים והיסטוריונים. ביקשתי להכיר את תפיסותיהם על האירועים ההיסטוריים שבהם נטלו חלק מרכזי, על החברה שהיו שותפים פעילים ביצירתה ובפיתוחה, ומעל לכול – ביקשתי לשמוע כיצד הם מתבוננים על עצמם. וכל אלה לנוכח ההזדקנות ובצל החוויה המרכזית הכרוכה בה של אובדן – אובדן חברים, יכולות גופניות וקוגניטיביות ומעמד חברתי, ולעתים על סף אובדן החיים עצמם.

שתי שאלות מרכזיות נגחו אותי. הראשונה: כיצד מתמודדים הקצינים, ברמת הזהות הסיפורית, עם הניגוד החרף בין הזדקנותם לבין אתוס העלומים הצבאי, הצבאי, הגברי והמערבי? השאלה השנייה היא מה מלמדות הזהויות האישיות של קציני תש"ח על התרבות הישראלית, ובעיקר על הזיקות בין צבריות, צבאיות וגבריות לבין זקנה? סיפורי חיים הם תמיד עדשה מעניינת לבחינת התרבות, אך במקרה המדובר הם נושאים משמעות ייחודית לאור העמדה הדואלית של המספרים: כ'בוני אומה' וכגיבורי צבא, קציני תש"ח הם נציגיה המובהקים של ההגמוניה הישראלית; כזקנים, הם מודרים אל השוליים החברתיים. המפגש הנדיר בין מרכז ושוליים מקנה נופך יוצא דופן ומרתק לזהויותיהם.

המחקר המתואר בספר זה מאיר את הפער בין זקנים – אנשים קונקרטיים המצויים בגיל מבוגר, לבין זקנה – מערכת של סמלים ומשמעויות המגדירה את תפיסותנו על אודות תהליך ההזדקנות והחווים אותו (Hazan, 1994). ההבניה החברתית נוטה לטשטש את ההבחנה; כולנו ספוגים בדימויים על זקנה, ופעמים רבות מדי אנו משליכים אותם על זקנים. כנגד הדימוי הישראלי-מערבי של זקנה חלשה, שולית ונטולת מגדר, קציני תש"ח מפגינים שליטה, הגמוניה וגבריות. הגדרתם העצמית לא רק שונה מהתדמית הנפוצה של זקנה, היא מעוצבת כאנטיזה שלה. באמצעות ההתבוננות בזהויות שאינן מתיישבות עם הפרופיל הסטראוטיפי של 'זקן', אני מקווה לתרום במשהו לערעור הדימויים השליליים של זקנה, או לפחות להארת המרחק העצום הקיים בינם לבין זקנים בשר ודם.

לספר מבוא, שני שערים ופרק מסכם. המבוא מציג את עולמות התוכן המרכזיים בחייהם ובתודעתם של הקצינים הצברים. הוא פותח בהגדרה של דור תש"ח כ'יחידה דורית', עומד על עיקרי התרבות הצברית ועל שלושה הקשרים של השירות בצה"ל: מעמד הצבא בקרב 'אומה במדים', התרבות הצה"לית, וההשלכות ארוכות הטווח של שירות צבאי והשתתפות במלחמה. אני מתעכבת במבוא על הניגוד הקיצוני בין זקנה ובין האידיאל הצברי, הצבאי, הגברי והמערבי, שהוא נקודת המוצא למחקר שעליו מבוסס הספר. בהמשך מוצגת בקצרה התאוריה הנרטיבית שברוחה ובשיטתה נערך המחקר. ההתוודעות לעיקרי התאוריה חיונית להבנת אופי הניתוח של סיפורי הקצינים והרצינות העומד בבסיסו. לפיכך אסקור הנחות בסיסיות בדבר הקשרים בין סיפור וזהות, אציע הבנה של המעשה הסיפורי כמושתת על מנגנוני בררה, ואתאר את העקרונות שהנחו אותו בפרשנות של הסיפורים.

בסעיף האחרון של המבוא – סיפורו של המחקר – אני מבקשת לשתף את הקוראים בתהליכים שחוויתי בשלבי המחקר השונים, החל מהגדרת הקבוצה הנחקרת ואיתורה, דרך מפגשי עם הקצינים, ניתוח הסיפורים, ועד לגלגול עבודת הדוקטור לספר, שהחזיר אותי אליהם מקץ שבע שנים.

השער הראשון מציג התבוננות אל סיפורי החיים הספונטניים שהקצינים סיפרו לי כמגלמים 'תעודות זהות סיפוריות' – זהויות ציבוריות המופנות אל הקולקטיב הישראלי הרחב. בהתאם לתסריט המפתח הדורי, בתעודות הזהות הסיפוריות שלהם הקצינים מציגים את עצמם כצברים, אנשי צבא וגברים שהקדישו את חייהם למען המולדת. הפרקים השונים בשער זה בוחנים כיצד כל אחת מצלעות הזהות האלה מבססת בעת ובעונה אחת זהות הגמונית ולא זקנה. הקצינים משתיתים את 'כרטיס הביקור הזהותי' שלהם על האקסיומה התרבותית הקובעת כי צבר, מפקד וגבר אינם יכולים, מעצם הגדרתם, להיות זקנים. אפילו מסר השליחות המחודד בסיפורים מבליע בתוכו את התפיסה התרבותית שלפיה עשייה למען הקולקטיב היא מגן בפני הזקנה. כדי להתנער מאיום הזהות הזקנתית, הקצינים אינם מסתפקים בהדגשת עוגני זהות צעירים ונוקטים אסטרטגיות נוספות, כמו הצגת הנעורים כתכונת חיים מתמשכת, השתקה מוחלטת של ההזדקנות האישית וזיהוי אחרים כזקנים. אדרש בנפרד לאופן שבו הקצינים מספרים את ההווה שלהם, פרק חיים הטומן בחובו איום חמור על הזהויות הצעירות הנמסרות לאורכם ולרוחבם של הסיפורים.

אולם תעודות הזהות הסיפוריות אינן כל הסיפור. בשער השני אעמוד על הפער הבולט בין הזהויות הנמסרות בסיפורי החיים הספונטניים של הקצינים לבין הוויית חייהם. בעוד שבתעודות הזהות הסיפוריות הם משתיקים זקנה, כשהם מגיבים על שאלותיהם הם עומדים על נוכחותה בחייהם ומתארים התמודדות אקטיבית וישירה עם הצרכים שהיא מעלה. למעשה, הקצינים נוקטים 'א-אינטגרציה' (Lomranz, 1998) – מידור בין זהות סיפורית הרואית וצעירה לבין היבטים של חוויה זקנתית. הם אינם מכחישים את זקנתם אלא מדירים אותה אל ספרות חיים פרטיות ומפרקים אותה

לסדרה של משימות התובעות פעולה. באמצעות תחמת הזקנה במישור החוויה וההתנסות, מונעים ממנה הקצינים להתפשט לכדי זהות מגדירת-עצמי. כך הם חופשיים לטפל בתביעות הגיל המבוגר – לעבור פרוצדורות רפואיות, ללכת תדיר להלוויות, לתמוך בחברים שחלו באלצהיימר, לרכוש יחידה בדוור מוגן ואפילו חלקת קבר – וכל זאת בלי לתפוס עצמם כזקנים.

תעודות הזהות הסיפוריות יידונו אפוא בשער זה כאסטרטגיית תיקון למציאות הזקנה, וייבחנו הערוצים המגוונים שבהם הן מספקות מענה לצורכי הזהות העיקריים המתעוררים בגיל מבוגר: **עקיבות עצמית** – הצורך להרגיש שאנחנו – אנחנו, שזהותנו היום ממשיכה את זהותנו בעבר; **הערכה עצמית** – הצורך להרגיש ראויים ובעלי ערך; ו**נצחיות סמלית** – הכמיהה להשאיר משהו מאתנו בעולם הזה לאחר מותנו.

אחתום את הספר במבט מסכם הנדרש לשתי שאלות מרכזיות. ראשית, האם ההתנהלות הזהותית של קציני תש"ח פונקציונלית עבורם? האם היא משרתת אותם או אולי מזיקה להם? כאן אציע שסיפורי החיים של הקצינים הם סיפורים 'טובים', וש-איינטגרציה בין זהות לא-זקנה להתמודדות אקטיבית עם היבטים של זקנה היא אסטרטגיה יעילה נוכח משמעויות הזקנה בתרבות הישראלית. היא מתירה לקצינים לשמור על זהות לגיטימית, אך בה בעת מעודדת אותם להתמודד באופן ישיר ומפוכח עם הצרכים והמשימות הנתבעים מגילם המתקדם. השאלה השנייה עניינה הכללה: האם, ובאיזו מידה, ניתן להקיש מקציני תש"ח על מבוגרים אחרים בישראל ומחוצה לה? בהידרשי לשאלה זו אבחן שלושה מעגלי אוכלוסייה: זקנים צברים, זקנים ישראלים וזקנים מערביים. לבסוף אדגיש את ההכרח להבין זקנה כתופעה תרבותית ואתיחס השלכות אפשריות העולות מן המחקר להבנת מצבם של זקנים מערביים בכלל וזקנים ישראלים בפרט ובאשר לדרכים שעשויות לקדם את איכות חייהם.

אני שמחה להודות לאנשים ולמוסדות שסייעו לי במשך התקופה הארוכה של עריכת המחקר וכתובת הספר. בראש ובראשונה אני אסירת תודה למרואיינים, שהסכימו לצעוד עמי במסע שהם אינם מורגלים בו – מסע המתחקה אחר סוגיות של זהות ותובע מהם להתבונן על עצמם ועל זקנתם. אני חשה בת מזל על שניתנה לי ההזדמנות להכיר קבוצה מיוחדת זו – לא כסמלי מופת המוצגים במוזאונים ובספרי היסטוריה, אלא כאנשים שמפגינים ביטחון אך גם פגיעים ומהססים, נאמנים לצו האיפוק הדורי ובכל זאת מתרגשים, מגלים ומסתירים, כואבים ושמחים, ולא אחת גם נקשרים. תודה מיוחדת לקצינים שהמשיכו ללוות את המחקר עד לצאתו לאור כספר בהתעניינות רבה ובנכונות מתמדת לענות לי על עוד שאלה שצצה ולהתחבט אתי בנוגע לעוד סוגיה שהתעוררה. אני מודה מאוד למשפחות של ששת הקצינים שנפטרו בטרם ראו את כתב היד על שהסכימו לפרסום על אף המורכבות הרגשית הכרוכה בכך.

ספר זה הוא עיבוד של עבודת דוקטור שנכתבה בבית הספר לעבודה סוציאלית באוניברסיטה העברית, בהדרכתם של פרופ' איל בן-ארי ופרופ' חיים חזן. איל בן-ארי ליווה אותי במסירות, בסבלנות וביעילות יוצאת דופן לאורך כל הדרך, תמיד קשוב לשאלותי ולהתלבטויותי, מעודד, תומך ומלמד. חיים חזן, בחשיבתו היצירתית והמקורית, האיר את דרכי האקדמית ופתח בפני צוהר לעולמות תאורטיים שלא הכרתי. שניהם האמינו ביכולתי ולימדוני לבטוח בכישורי המחקריים, ועל כך נתונה להם תודתי העמוקה. אני מודה לחברי הוועדה המלווה של הדוקטורט – פרופ' אורי אבירם, פרופ' עמיה ליבליך וד"ר עדנה לומסקי-פדר – על ההערות המועילות. אורי אבירם, מנהל בית הספר לעבודה סוציאלית במשך מרבית שנות לימודי, האמין ותמך בי, במיוחד בראשית המסלול הישיר לדוקטורט. עמיה ליבליך היא חלק בלתי נפרד מהמחקר על כל שלביו – החל בקורס הראשון אצלה, שבו התוודעתי לממד האנושי האותנטי של המחקר הנרטיבי, דרך המפגשים בדירתה בערבי ירושלים הקרים, שאפשרו לנו – חוקרים צעירים – לשתף אחרים בעבודה המחקרית הבודדה מטבעה, וכלה בהתייעצויות סביב כתיבת הספר. הסדנה על צבאיות, בהנחייתם של איל בן-ארי ועדנה לומסקי-פדר, פתחה בפני אופקים חדשים בנושא שהיה זר לי. תודה לפרופ' יורם בילו, שהפגיש אותי עם התאוריה הנרטיבית ובכך תרם תרומה גורלית לעיצוב דרכי כחוקרת, ולפרופ' דוד ברגל התומך בי לכל אורך דרכי האקדמית, במילה טובה, בעצה ובהכוונה. תודה חמה לפרופ' דן בראון שקרא את כתב היד בקפדנות, העיר הערות יקרות ערך וקיים עמי דיאלוג פורה על אודותיו. תודה לקורא האנונימי של הוצאת מאגנס, שהביע תמיכה חד-משמעית בהוצאת הספר לאור, לד"ר אילנה שמיר, עורכת הספר, על עבודתה המסורה והיסודית, למר דורון ליבנה, על הקריאה הקפדנית ועריכת המפתח, ולכל אנשי מאגנס בראשותו של חי צבר. אני מודה מקרב לב לרפי יערי, לאברהם אדן (ברן) ולמשפחתו של יצחק (גירי) גירשטיין על הסכמתם לעשות שימוש בתמונה המופיעה על גבי עטיפת הספר.

לאורך לימודי הדוקטורט זכיתי לתמיכה מגופים רבים. אני מודה לבית הספר לעבודה סוציאלית באוניברסיטה העברית על מלגות הקיום ועל חדר הדוקטורנטים המאובזר שבו ביליתי אינספור שעות בכתיבה. תודה לאגודה הישראלית לקרנות מחקר וחינוך על מענק המחקר ומלגת הכתיבה, לג'וינט ולמכון ברוקדייל על מלגת עידוד לעבודה בתחום הזקנה, לקרן ע"ש מרים פלטון, לקרן ע"ש מרים ואהרון גוטוירט, למענק שיינפלד, לקרן ע"ש הנרי צוקר ולקרן ע"ש מילטון רוזנבאום. תודה מיוחדת לקרן איס"ף, שתמיכתה רבת השנים הייתה הרבה מעבר למלגה. תודה לאגודה הישראלית לגרונטולוגיה שהעניקה לי את פרס פרוכובניק לשנת 2005 על עבודת הדוקטור ולמכללת בית ברל על הסיוע הכספי בפרסום הספר.

אחרון אך חשוב מכול, תודה ענקית למשפחתי. בראש וראשונה לבן זוגי אלי, שהפרויקט הזה היה חלק אינטגרלי מהעשור הראשון לנישואינו, על אהבת אין קץ,

על האמונה העמוקה בי, על התמיכה והסבלנות, על הקריאה, החשיבה והעצות. לילדי, אריאל ואביגיל, שנולדו בתוך תקופת המחקר וגדלו לצדו, על האהבה שאין דבר המשתווה לה, ועל המנה הגדושה של חיים ושמחה שאפשרה לי לגעת בסוגיות המורכבות של הזדקנות. בצד התודה באה סליחה, על השעות הרבות מדי שהם נאלצו לראות אותי מול המחשב.

לאמי, ד"ר גרסיאלה ספקטור, על האמונה האינסופית, על קריאת הפרקים והמשוב הנלהב. לאבי, ד"ר נסטור ספקטור, על האהבה, הדאגה והמשפחתיות. לשניהם אני מודה מעומק לבי על הקשר הנפלא שהם מקיימים עם ילדי-נכדיהם, המסב לי נחת ואושר גדול.

ולבסוף תודה גדולה לזקנים הפרטיים שלי. לסבתי אלבה, שעטפה את ילדותי בריחות של תבשילים ביתיים ובשירים רגועים לפני השינה, לסבא-רבא שלי זיידה חקובו, שהיה מגיש לי מיץ תפוזים סחוט עם תפוח ירוק חתוך עד למיטתי, כמו הייתי נסיכה, שבהפסקות החשמל היה עולה תשע קומות ברגל לדירתי לאור נר רק כדי לוודא שהכול בסדר, והיה מטייל אתי בשכונת ילדותי ברוסריו כשידי הקטנה נתונה בכף ידו החמה ונוסכת הביטחון, לסבתא-רבא שלי בבה, ששלטה ביד רמה על המשפחה ועל הבית הגדול – הבית של ילדותי – עד שכבר לא יכלה עוד, לסבי זיידה נחלה ולסבתי בובה רוסיטה, שעד היום אני רואה אותם בעיני רוחי ווקדים טנגו חגיגי בסלון ביתם, לדודה-סבתא שריתה, שבעשור העשירי לחייה ממשיכה לקום מדי יום בחמש בבוקר כדי לחתוך סלטים בחדר האוכל של הקיבוץ, ולסבי לולו, שזה עתה מלאו לו 90, הקנא לעצמאותו באופן מעורר הערצה. כל אחד בדרכו, לימד אותי על פניה המגוונות של הזקנה.

גבריאלה ספקטור-מרזל, אביב 2008